

UDC 378.147.091.33-027.22:80

DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-11-82-95>

Formation of professional competence of future specialists in philology during the end-to-end practice

Inna Kononenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D),

Department of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods,
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical
University

✉ 30, Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

ORCID: innakononenko83@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9553-5339

Date of receipt of the article: April 12, 2020

Article accepted for publication: June 01, 2020

Формування професійної компетенції майбутніх фахівців філологів під час проходження наскрізної практики

Інна Анатоліївна Кононенко

кандидат педагогічних наук,

кафедра іноземної філології, перекладу та методики навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет

імені Григорія Сковороди»,

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна,
08401

Дата надходження статті: 12 квітня 2020 р.

Стаття прийнята до друку: 01 червня 2020 р.

Abstract

In the process of professional development of future teachers of philological specialties, it became clear that priority is given

to the organization of cognitive activity. The purpose of the article is to characterize the competencies acquired during the practice by future specialists of philological specialties, ways of practical work, a description of the implementation of professional transformation, motivation and values. The use of methods of analysis, synthesis contributed to the study of educational and regulatory documentation, domestic and foreign psychological and pedagogical literature in order to determine the level of development of the research question.

It is proved that the application of personality-oriented, activity, competence, acmeological, axiological, contextual and integrative approaches to students in higher education is designed to help them implement the accumulated theoretical knowledge and practical skills. The systematization and generalization of special competencies as an important condition of professional formation of future specialists is analysed.

The article analyses the positive students' motivation for future teaching activities; the ability to apply the acquired knowledge by future specialists in pedagogical activity is characterized.

The essence of professional training of future teachers of philological specialties during the practice is specified. The competencies acquired during the practice by future specialists of philological specialties, the implementation of professional transformation, motivation and values are specified.

Emphasis is placed on theoretical ideas about the formation of professional competence as a factor in the successful professional development of future teachers of philological specialties; methodological approaches to the professional development of future teachers of philological specialties in the system of higher education (personality-oriented, activity, competence, acmeological, axiological, contextual and integrative).

In the process of organizing the educational process, the main attention is paid to the formation of future specialists' understanding of the essence of professional development, its importance in the

field of pedagogical phenomena. During the involvement in the tasks of practice, students develop professional competence, which manifests the specifics of the research and teaching staff.

Key words: professional competence, professional transformation, pedagogical activity, methodological approaches.

References

1. Havryshchak, H.R. (2006). Kompetentnist ta kliuchovi kompetentsii vykladacha VNZ [Competence and key competencies of a university teacher]. Proceedings from NPS'06 : *rehion. nauk.-prakt. seminar «Profesiini kompetentsii ta kompetentnosti vchytelia» – Professional competencies and teacher competencies*. (pp. 31-32). Ternopil : Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka [in Ukrainian].

2. Kononenko, I.A. (2017). Profesiine stanovlennia maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostoni u systemi vyshchoi osvity Frantsii [Professional formation of future teachers of philological specialties in the system of higher education in France]. *Candidate's thesis*. Pereiaslav-Khmelnitskyi : Pereiaslav-Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University [in Ukrainian].

3. Onats, O. (2005). Praktyka formuvannia profesiinoi kompetentnosti molodoho vchytelia [The practice of forming the professional competence of a young teacher]. *Shliakhy osvity [Ways of education]*, 3, 35-39 [in Ukrainian].

4. Ziazun, I.A., Kramushchenko, L.V. & Kryvonos, I.F. et al. *Pedahohichna maisternist [Pedagogical skills]*. Kyiv : Vyscha shkola [in Ukrainian].

Вступ

Питання гуманізації педагогіки й освітнього процесу загалом є однією з найбільш гострих і актуальних проблем.

Професійне становлення майбутніх учителів філологів потребує перегляду та вдосконалення навчального курсу у закладах вищої освіти, які розвиватимуть у студента складові компоненти професійної компетентності.

Важливою умовою фахового формування майбутніх спеціалістів філологів є систематизація та узагальнення спеціальних компетентностей.

У процесі професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей надається пріоритетне значення організації пізнавальної діяльності. Комплексне застосування особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, акмеологічного, аксіологічного, контекстного та інтегративного підходів до студентів у закладі вищої освіти покликаний допомогти їм реалізувати накопичені теоретичні знання і сформовані практичні вміння (Кононенко, 2017: 142).

Для їх реалізації необхідно вирішити такі завдання:

– сформувати у студентів позитивну мотивацію до майбутньої педагогічної діяльності;

– озброїти майбутніх учителів філологічних спеціальностей ґрунтовними знаннями з фахових дисциплін;

– виробити у студентів професійні здатність застосовувати отримані знання у педагогічній діяльності (Кононенко, 2017: 143).

Метою статті є характеристика компетентностей набутих під час проходження практики майбутніми фахівцями філологічних спеціальностей, шляхів практичної роботи, опис здійснення професійні трансформації, мотивації та ціннісних орієнтирів. У процесі організації навчального процесу, основна увага приділяється формуванню у майбутніх спеціалістів розуміння сутності професійного становлення, його значення у площині педагогічних феноменів. Студенти філологічних спеціальностей мають усвідомлювати, що запорукою позитивних трансформацій освітнього процесу є володіння фаховими компетентностями та навички застосування психолого-педагогічних механізмів.

Г. Гаврищак, беручи до уваги специфіку професійної діяльності викладача у закладі вищої освіти, пропонує узагальнену модель професійної компетентності, яка складається з *предметного, психологічного і методичного компонентів* (Гаврищак, 2006: 31-32).

Аналізуючи зміст професійної компетентності, І. Зязюн зазначає, що до неї входять: знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості (Зязюн, 1997: 34).

Матеріал і методи дослідження

Перед сучасною системою вищої освіти сьогодні постають нові виклики, що потребують підготовки педагогів з високим рівнем професійної компетентності. Педагогічна діяльність молодих фахівців має реалізовувати освітні програми.

У результаті інтеграції знань із фахових дисциплін, індивідуалізації навчального процесу, підвищення ролі самостійності у студентів формуються такі вміння:

– *конструктивні* – враховувати індивідуальні особливості у системі професійного становлення; використовувати зацікавленість та бажання працювати; готувати матеріали для складання планів індивідуального розвитку;

– *організаційні* – організовувати індивідуальну та групову діяльність;

– *комунікативні* – налагоджувати ефективну взаємодію, забезпечувати позитивну мотивацію спілкування, використовувати різні моделі продуктивної комунікативної поведінки;

– *гностичні* – оцінювати свою готовність до професійної діяльності. (Кононенко, 2017: 144).

Методи дослідження. Аналіз, синтез сприяли вивченню навчально-нормативної документації, вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з метою визначення рівня розробленості досліджуваного питання.

Педагогічна практика являє собою ефективний засіб розвитку та реалізації фахових компетентностей для студентів. За таких умов утвердження майбутнього вчителя реалізується через освітню практичну діяльність із застосуванням вже здобутої теоретичної бази.

Результати та обговорення

Навчальну діяльність студентів в контексті їхнього професійного становлення слід організувати як процес вирішення науково-практичних проблем, що дають змогу кожному здійснювати саморозвиток, самопізнання та рефлексію. Тому в педагогічній практиці ключовим стає вирішення студентом професійно-педагогічних проблем і розвиток особистісних якостей. О. Онаць виділяє декілька ключових компетентностей, які є складовими професійно-педагогічної компетентності: *когнітивну, психологічну, комунікативну, риторичну, професійно-технічну та професійно-інформаційну* (Онаць, 2005: 38).

Досвід наскрізної практики студентів закладу вищої освіти. Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей, здійснювалося у процесі дослідження в умовах проходження.

Наскрізна програма практики – це основний навчально-методичний документ, що регламентує мету, зміст і послідовність проведення практик, підбиття їх підсумків, містить рекомендації щодо видів, форм і методів контролю якості підготовки (рівень знань, умінь і навичок), які студенти мають отримувати під час проходження кожного виду практики. Зміст наскрізної програми практики включає програми всіх етапів практичного навчання (навчальні і виробничі практики). Він відповідає «Положенню про проведення практики студентів ВНЗ України», затвердженого наказом № 93 Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 року, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 1993 року за № 35.

Наскрізна програма практики призначена для підготовки студентів філологічного факультету спеціальності «Українська мова і література» і відображає систему практичної підготовки майбутнього фахівця. На основі узгодженої та впровадженої наскрізної програми практики визначено базові структури (заклади загальної середньої освіти та кафедри університету) і розроблені робочі програми всіх видів практик:

- діалектологічна;
- психолого-педагогічна (дидактична);
- навчально-виробнича;
- переддипломна педагогічна;
- навчальна та науково-дослідна;
- педпрактика у коледжах;
- педпрактика в університетах.

Основними завданнями студентів на практиці має стати набуття необхідних спеціальних умінь і навичок, що передбачено робочими програмами навчальних та виробничих практик.

Виходячи із загальної мети професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей, у системі вищої освіти узгоджено комплекс навчальних і виробничих практик, що дає змогу конкретизувати призначення кожної з них:

– метою діалектологічної практики стало ознайомлення студентів із живим діалектним мовленням та методами збирання діалектних матеріалів; закріплення теоретичних знань і переведення їх на практичний рівень застосування; збирання матеріалів для написання курсових і дипломних досліджень;

– психолого-педагогічна (дидактична) практика покликана закріпити й поглибити знання студентів з теорії навчання та психології, забезпечити зв'язок теоретичних знань із практикою навчально-виховного процесу школи;

– навчально-виробнича/виробничо-педагогічна практика передбачає розвиток у студентів умінь проводити уроки української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти, поєднуючи теоретичні знання з фахових дисциплін із практикою навчання; забезпечувати практичне пізнання студентами складових професійної діяльності та оволодіння способами її організації; формування вмінь розв'язувати конкретні методичні завдання згідно з умовами педагогічного процесу; виховання у студентів організованості і прагнення постійно підвищувати науково-методичний рівень викладання; систематично поглиблювати свої знання й творчо застосовувати їх у практичній діяльності;

– *переддипломна практика* спрямована на залучення студентів до багатогранної діяльності на робочому місці вчителя-предметника та класного керівника; адаптацію до умов реального освітнього простору; набуття досвіду з української мови і літератури, зарубіжної літератури;

– *метою навчальної та науково-дослідної практики* є ознайомлення з науковими доробком;

– *педпрактика у коледжах* призначена формувати вміння й навички викладацької діяльності у коледжах;

– *педпрактики в університетах* мають закріпити педагогічні навички, здобуті в ході навчання студентів, удосконалити знання, необхідні для роботи у закладах вищої освіти, сформувати вміння застосовувати їх в освітньому процесі під час виконання функцій викладача.

Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у межах наскрізної програми практик має здійснюватися за такими етапами:

Перший етап – розвиток умінь психолого-педагогічної взаємодії, що базувався на повсякденному досвіді спілкування як у межах навчального закладу, так і в повсякденному спілкуванні.

Другий етап – розвиток знань і вмінь ділової комунікації та засвоєння моделі поведінки вчителя, що сприяє регламентації взаємодії з учнями, колегами й керівництвом закладу освіти.

Третій етап – розвиток умінь з професійно-педагогічного та наукового спілкування, в яких проявлялася специфіка науково-педагогічної праці (Кононенко, 2017: 146).

Позиціонування практичних навиків сприяє розвитку студентів. Занурюючись у середовище освітньої діяльності, майбутній спеціаліст переформатовує теоретичні форми знань у навчально-виробничі, що сприяє реалізації умінь діяти в реаліях освітнього процесу. Шляхом зміни ролей, з реципієнта на комунікатора інформативної площини, практикант починає керувати навчально-виховними процесами, що посилює розвиток професійної компетенції.

Основні види завдань для майбутніх вчителів-філологів повинні орієнтуватися на особистісно орієнтований і креативний характер професійно-педагогічної підготовки.

Система взаємин студента, керівника практики, методиста, представника базової установи повинна ґрунтуватися на взаємодії і співпраці, поєднувати критичний аналіз та гуманізм.

Важлива роль у системі професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей належить керівникові педпрактики, оскільки він має зважати не тільки на виконання її програми, а й ураховувати, що кожен студент – це унікальна особистість. У ході практики вектор освітньої діяльності має розкривати професійний потенціал майбутнього вчителя, цілеспрямовано й послідовно розвивати його особистісні соціальні та психологопедагогічні особливості.

Емпіричний досвід практичної діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей утворює студента як самостійного індивіда, адже у нього зароджується власне бачення вирішення освітньо-виховних завдань на локальних прикладах, вектори розвитку проблеми та шляхи їх вирішення. Наскрізна практика позитивно впливає на суб'єктивні судження та об'єктивне сприйняття соціуму, що в свою чергу заохочує працювати в команді однодумців (учитель, викладач, одногрупники-колеги), збагатити досвід та одержати фахову консультацію чи тлумачення певних освітньо-діяльнісних явищ.

Глибоке вивчення студентами сутності й особливостей професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей безпосередньо зумовлює підвищення рівня їхньої професійної підготовки, оскільки засвоєні в ході вивчення спецкурсу знання служать найважливішими інструментами компетентної реалізації студентами своєї професійної діяльності. Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у системі вищої освіти здійснюється під час проходження педагогічної наскрізної практики. Завдяки залученню до виконання завдань практики студенти розвивають

професійну компетентність, у якій проявляється специфіка науково-педагогічного працівника.

Фахове становлення майбутніх фахівців філологів слід оцінювати, спираючись на рівень сформованості їхньої професійної компетентності, яка складається з предметної, методичної, когнітивної, мовної, комунікативної, інформаційної, контрольно-діагностичної, мотиваційної, психологічної, рефлексивної, соціокультурної та управлінської компетентностей. Шляхом аналізу кожної окремої компетентності можна оцінити та, в разі необхідності, скоригувати процес професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Для оцінювання рівня професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей використовували три критерії:

Мотиваційний, що розкриває позитивне ставлення до професії вчителя, інтерес до особливостей професійної діяльності вчителів філологічних спеціальностей, розуміння необхідності вивчення мови в закладах загальної середньої освіти, потреби в неперервному саморозвитку та самоосвіті для успішної педагогічної діяльності.

Когнітивно-діяльнісний критерій базується на сформованості знань про особливості та умови діяльності вчителів філологічних спеціальностей, вимоги до вчителя закладу загальної середньої освіти, умінні здійснювати планування та володінні методикою навчання учнів закладів загальної середньої освіти, знаннях та вміннях, необхідних для профорієнтаційної роботи.

Рефлексивний – передбачає наявність у студентів як майбутніх учителів філологічних спеціальностей здатності до самоконтролю, умінь керувати своєю діяльністю, оцінювати власний рівень професійної підготовки та відповідність обраних навчально-виховних заходів завданням, що виникають у процесі навчання учнів.

Спираючись на результати аналізу професійної педагогічної підготовки, визначені *педагогічні умови формування професійної компетентності*, які сприяють підвищенню ефективності професійного становлення студентів філологічних спеціальностей:

– використання системи особистісно орієнтованих технологій, організаційних можливостей індивідуалізації й диференціації навчання студентів (*технологія різнорівневого навчання, технологія колективного взаємонавчання, навчання у співпраці, метод проектів*);

– посилення практичної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, використання сучасних практико-орієнтованих форм навчання: мікрвикладання, методу ситуативного навчання на конкретних прикладах (метод кейсів), тренінгів; актуалізація самостійної підготовки студентів (Кононенко, 2017: 148).

Висновки

Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у системі вищої освіти здійснюється під час проходження педагогічної наскрізної практики. Прояв та розвиток професійних інтересів особистості відбувається в її контактній групі. Соціальне оточення студентів філологічних спеціальностей дає змогу оцінити їхній соціальний статус, визначити основні ролі. В умовах закладу вищої освіти відбувається залучення майбутнього вчителя філологічних спеціальностей до виконання професійних дій, що забезпечує активізацію його самостійності. Саме під час навчання студенти залучаються до системи соціально-трудова відносин, сфери професійного спілкування. Під час залучення до виконання завдань практики студенти розвивають професійну компетентність, у якій проявляється специфіка науково-педагогічного працівника.

Література

1. Гаврищак Г.Р. Компетентність та ключові компетенції викладача ВНЗ. *Професійні компетенції та компетентності вчителя* : матер. регіон. наук.-практ. семінару 28-29 лист. 2006 р., м. Тернопіль. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2006. С. 31–32.

2. Кононенко І.А. Професійне становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей у системі вищої освіти Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2017. 319 с.

3. Онаць О. Практика формування професійної компетентності молодого вчителя. *Шляхи освіти*. 2005. № 3. С. 35–39.

4. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.

Кононенко І.А.

Формування професійної компетенції майбутніх фахівців філологів під час проходження наскрізної практики

Анотація

У процесі професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей з'ясовано, що пріоритетне значення надається організації пізнавальної діяльності. Доведено, що застосування особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, акмеологічного, аксіологічного, контекстного та інтегративного підходів до студентів у закладі вищої освіти покликаний допомогти їм реалізувати накопичені теоретичні знання і сформовані практичні вміння. Проаналізовано систематизацію та узагальнення спеціальних компетентностей як важливу умову фахового формування майбутніх фахівців.

У статті проаналізовано позитивну мотивацію до майбутньої педагогічної діяльності у студентів; охарактеризовано здатність застосовувати отримані знання майбутніми спеціалістами у педагогічній діяльності.

Уточнено сутність професійного навчання майбутніх учителів філологічних спеціальностей під час проходження практики. Конкретизовано компетентності, набуті під час проходжен-

ня практики майбутніми фахівцями філологічних спеціальностей, здійснення професійної трансформації, мотивації та ціннісних орієнтирів.

Акцентовано увагу на теоретичні уявлення про формування професійної компетентності як чинника успішного професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей; методологічні підходи до професійного становлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей в системі вищої освіти (особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, аксіологічний, контекстний та інтегративний).

У процесі організації навчального процесу, основна увага приділяється формуванню у майбутніх спеціалістів розуміння сутності професійного становлення, його значення у площині педагогічних феноменів. Під час залучення до виконання завдань практики студенти розвивають професійну компетентність, у якій проявляється специфіка науково-педагогічного працівника.

Ключові слова: професійну компетентність, професійної трансформації, педагогічної діяльності, методологічні підходи.

Кононенко И.А.

Формирование профессиональной компетенции будущих специалистов филологов при прохождении сквозной практики

Анотация

В процессе профессионального становления будущих учителей филологических специальностей выяснено, что приоритетное значение придается организации познавательной деятельности. Доказано, что применение личностно ориентированного, деятельностного, компетентностного, акмеологического, аксиологического, контекстного и интегративного подходов к студентам в заведении высшего образования призван помочь им реализовать накопленные теоретические знания и сформированные практические умения. Проанализированы систематизацию и обобщение

специальных компетенций как важное условие профессионального формирования будущих специалистов.

В статье проанализированы положительную мотивацию к будущей педагогической деятельности у студентов; охарактеризованы способность применять полученные знания будущими специалистами в педагогической деятельности.

Уточнена сущность профессионального обучения будущих учителей филологических специальностей во время прохождения практики. Конкретизированы компетентности, приобретенные во время прохождения практики будущими специалистами филологических специальностей, осуществление профессиональной трансформации, мотивации и ценностных ориентиров.

Акцентируется внимание на теоретические представления о формировании профессиональной компетентности как фактора успешного профессионального становления будущих учителей филологических специальностей; методологические подходы к профессиональному становлению будущих учителей филологических специальностей в системе высшего образования (лично ориентированный, деятельностный, компетентностный, акмеологический, аксиологический, контекстный и интегративный).

В процессе организации учебного процесса, основное внимание уделяется формированию у будущих специалистов понимание сущности профессионального становления, его значение в плоскости педагогических феноменов. При привлечении к выполнению задач практики студенты развивают профессиональную компетентность, в которой проявляется специфика научно-педагогического работника.

Ключевые слова: профессиональную компетентность, профессиональной трансформации, педагогической деятельности, методологические подходы.